

La diversitat cultural i la llengua

Introducció

La llengua que parlem és una eina fonamental per a la integració a l'entorn i és també la via d'expressió de la nostra identitat, tant de la individual com de la col·lectiva.

La llengua és la dipositària de l'experiència i de la manera d'entendre el món de les persones que han viscut i viuen en un territori, i evidencia l'aportació d'aquesta població a l'evolució cognitiva humana. Encara que els parlants d'una llengua no li atribueixin un valor identitari conscient, emprant-la estan mantenint la seva identitat diferenciada. Si es perd una llengua, es perd un element identitari i cultural fonamental.¹

Existeix un estret vincle entre llengua i cultura. Per a molts, són realitats indissociables, ja que conèixer altres llengües ens apropa a una comprensió més àmplia d'altres cultures.² Un cop establerta aquesta relació, ens endinsarem en la diversitat lingüística contextualitzant-la en la situació global actual.

La realitat lingüística al món

Al món hi ha moltes llengües que desconeixem; fins i tot, llengües parlades per un gran nombre de persones. És el cas, per exemple, del haussa, l'igbo, l'oromo, el ioruba i el ful —llengües africanes parlades per més de 15 milions de persones que, segurament, no havíeu sentit anomenar abans.

Aquest llistat és molt més llarg i s'estén a altres territoris del planeta. El min (llengua parlada per 100 milions de persones), el marathi (68 milions), el gujarati (47 milions) o el malaialam (36 milions) —totes,

¹ PUIG I MORENO, Gentil. *Reflexions sobre llengua i identitat*. València: Editorial Tres i Quatre, 1988. (Treballs de Sociolingüística Catalana; 7)

² CAMPINS ERITJA, Mar. *El reconeixement de la diversitat lingüística a la Carta dels drets fonamentals de la Unió Europea*. 2002. (Revista de Llengua i Dret; 38)

llengües d'Àsia— són llengües desconegudes per molts de nosaltres, com també ho són el tadjik, el maithili, el xan, el balutxi, el kurukh o el santali.

Curiosament, però, coneixem llengües menys parlades,³ com ara el zulu (10 milions), el quítxua (9 milions), l'afrikaans (6 milions), el suahili (5 milions), el maputxe (300.000 persones) o el navajo (120.000).

Aquest coneixement, aparentment contradictori, de les llengües del món és degut, sobretot, a la influència dels mitjans de comunicació.⁴

El nombre exacte de llengües

Els exemples anteriors són una petita mostra per entendre que la diversitat lingüística és enorme. Se sap, però, el nombre exacte de llengües que hi ha al món?

Malauradament, no disposem de la xifra exacta. Diferents factors, entre els quals hi ha l'accessibilitat geogràfica, fan que sigui impossible determinar quantes llengües es parlen avui.⁵ No hi ha un consens clar i hem de cenyir-nos, per tant, a les obres de referència.

Si haguéssim consultat l'edició de l'any 1911 de l'Enciclopèdia Britànica,⁶ aquesta font deia que aleshores hi havia al voltant de 1.000 llengües. Avui dia sabem que n'hi ha moltes més i no pas perquè hagin aparegut en cosa de 100 anys, sinó perquè les hem anat coneixent. Les traduccions d'alguns fragments de la Bíblia per part de missioners, per exemple, han permès saber que hi havia més de 2.800 llengües. Les dades més fiables, però, les trobarem en els

³ GORTER, Durk; VAN MENDEL, Luk; MARTEN, Heiko F. *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Anglaterra / EUA: Palgrave Macmillan, 2012.

⁴ OVIDE, Evaristo. *Los medios de comunicación como puente entre culturas* [en línia], <<http://www.gabinetecomunicacionyeducacion.com>>.

⁵ BERNARDEZ, Enrique. *¿Qué son las lenguas?* Madrid: Alianza Editorial, 2004.

⁶ *Encyclopaedia Britannica* [en línia], <<https://www.1911encyclopedia.org>>.

catàlegs més actuals. Ethnologue,⁷ un catàleg de prestigi reconegut, ens marca cada any el nombre aproximat de llengües que hi ha al món. L'any 2009 en recollia 6.909; el 2013 en recollia 7.106; el 2015 en recollia menys, 7.102, i el 2016 també, 7.097. Podríem pensar, per tant, que la recerca i el saber ja han determinat el nombre màxim de llengües identificades i ara s'està retrocedint. És a dir, la diversitat lingüística s'està perdent. De fet, diversos estudis pronostiquen que, al final d'aquest segle, d'aquestes 7.097 llengües, en quedarà només la meitat.⁸ A què és degut aquest fenomen?

La distribució de les llengües

El 31% de les llengües del món són a Àfrica. A Amèrica hi ha el 15% de les llengües mundials. El 32% —aquestes són les que lideren el rànquing— són a Àsia. A Europa simplement hi ha el 3% de les llengües del món i al Pacífic, el 19%.⁹

La reducció prevista per a finals del segle XXI està relacionada amb la distribució d'aquestes llengües. Centenars de milions de parlants usen un nombre molt reduït de llengües i, en canvi, la gran majoria de llengües són parlades per pocs milers de persones. La dada exacta és que el 96% de les llengües del món són parlades per tan sols el 4% de la població.¹⁰

Una de les àrees amb més diversitat lingüística del món és Papua Nova Guinea. En aquest país, que no arriba als 8 milions d'habitants, hi ha més de 800 llengües, i moltes d'aquestes llengües són parlades només per desenes o pocs centenars de persones. Papua Nova Guinea acapara gairebé el 12% de les llengües del món i només té 7,6 milions d'habitants. De fet, si sumem Papua Nova Guinea, Indonèsia i Nigèria, aquests tres països representen un 30% de les llengües mundials, tot i tenir poca població.¹¹

⁷ *Ethnologue: Languages of the World* [en línia], <<https://www.ethnologue.com>>.

⁸ BREZINGER, Matthias. *Language Diversity Endangered*. Berlín: Mouton de Gruyter, 2007.

⁹ LEBEN, William R. *Languages of the World* [en línia], <<https://oxfordre.com>>.

¹⁰ SIMPSON, Andrew. *Language and Society: An Introduction*. Nova York: Oxford University Press, 2019.

¹¹ LEBEN, William R. *Languages of the World* [en línia], <<https://oxfordre.com>>.

No cal anar, però, a territoris tan llunyans per veure que els països són plurilingües; França n'és un exemple. A banda del bretó, que és una llengua cèltica; a banda de l'alamànic, que és una llengua germànica, o del basc, que no es pot classificar dins de cap gran família de llengües, hi ha 10 llengües romàniques més, malgrat les polítiques lingüístiques que s'han impulsat per uniformitzar la situació.

Què és una llengua?

Un cop vistes les dades, ens plantejem què és una llengua. Es posen d'acord els lingüistes sobre què és una llengua? O hi ha altres factors més enllà dels purament lingüístics que determinen el que ho és i el que no?

Una llengua és un sistema de signes compartit entre l'emissor i el receptor per comunicar-se. Aquests signes normalment són orals, les paraules, però hi ha excepcions. Les persones sordes, per exemple, empren una llengua on no intervé la parla. També hi ha llengües on, en comptes de paraules, s'empren xiulets, com és el cas del xiulet gomerenc.¹²

Una llengua és una eina de comunicació utilitzada per satisfer les necessitats dels humans. Cada llengua tindrà un vocabulari més o menys extens segons les necessitats del col·lectiu que l'empra. Hi ha llengües que només tenen 300 paraules i n'hi ha que en tenen milers o més, com és el cas de l'anglès —amb 1.025.000 paraules.

Obstacles que impedeixen el còmput de llengües

Tenim la xifra aproximada de llengües que hi ha al món, però, és clar, voldríem trobar la xifra exacta. Per fer-ho, podríem censar-les, anar pel món i anotar què parla la població. En aquest cas, qualsevol

¹² PLASENCIA MARTÍN, Moisés. *El silbo gomero. Tradición viva de la cultura canaria y Patrimonio de la Humanidad*. 2007. (PASOS. Revista de Turismo y Patrimonio Cultural; 5)

imprecisió resultant podria ser equiparable a la de qualsevol procés censal. Malauradament, però, això no és tan fàcil.

Assolir la categoria de llengua és degut sobretot a qüestions socials i polítiques, i no pas a qüestions lingüístiques. Sovint el que compta és l'estatus de la llengua. Altres vegades són els factors econòmics els que fan que una llengua sigui més hegemònica que una altra.¹³

L'exemple de la Xina és força aclaridor. La llengua d'aquell país és el mandarí, però també s'hi parlen molts dialectes. Aquests dialectes, segons la versió oficial xinesa, són tan semblants o diferents com ho són les llengües romàniques. Són tan semblants o diferents el cantonès, el hakka i el min com ho són el català, el portuguès, el francès i el castellà. A la Xina, però, no tenen estatus de llengua.

També hi ha exemples del fenomen invers. És el cas de l'hindi i l'urdú. L'hindi i l'urdú són essencialment el mateix. De fet, en una època no gaire llunyana es parlava de l'hindustànic, però aquests parlars s'han associat a països diferents, un a l'Índia i l'altre al Pakistan; tenen sistemes d'escriptura diferents; han optat per utilitzar alfabet diferents i seguir orientacions religioses diferents que els representen, i això, segons els parlants i els lingüistes, ha derivat en dues llengües diferents.

Un altre exemple d'aquesta escissió, el més coent, va tenir lloc no fa gaires anys a l'antiga Iugoslàvia. En aquell país es parlava el serbocroat. Avui dia, per culpa de la guerra, s'hi parlen dues llengües: el serbi i el croat. No ha estat una decisió dels lingüistes, sinó que aspectes geopolítics han determinat la realitat lingüística del territori. Els serbis, majoritàriament ortodoxos, han optat per l'alfabet ciríl·lic. Els croats, en canvi, han continuat amb l'alfabet llatí. Es consideren llengües diferents, encara que són la mateixa llengua.

¹³ BERNÁRDEZ, Enrique. *¿Qué son las lenguas?* Madrid: Alianza Editorial, 2004.

Un altre paràmetre tingut en compte per determinar la frontera entre una llengua i una altra és la seva intel·ligibilitat. Si el parlant A entén el parlant B i el parlant B es comunica amb el parlant A, d'entrada semblaria que estan parlant la mateixa llengua. En alguns casos, però, el parlant A pot entendre el B, però no a la inversa, ja que el parlant B insisteix que no l'entén. Aquest fenomen es produeix, per exemple, entre els búlgars i els macedonis, també per conflictes polítics.

Així doncs, factors polítics, econòmics i socials, entre d'altres, decideixen què és una llengua i què no, i en dificulten el còmput.

La situació actual

Avui dia les societats són cada vegada més multiculturals, a causa dels moviments migratoris. L'arribada d'immigrants i de refugiats d'arreu del món, sobretot a països més desenvolupats, ha fet que la situació lingüística canviés en aquests territoris. Per exemple, en una ciutat tan multicultural com Londres es calcula que hi ha parlants de més de 300 llengües, i a qualsevol altra ciutat europea important es calcula que aquest nombre oscil·la entre les 100 i les 200.

Perquè una llengua sobrevisqui és indispensable que es produeixi una interacció oral, informal i espontània, entre pares i fills. Tal com s'ha dit al principi, està previst que a la darrerïa del segle XXI la meitat de les llengües que es parlen es perdin. En tan sols dues generacions qualsevol traçabilitat d'una llengua es pot perdre si els infants no són educats en aquella llengua.

Alguns diuen que la mort d'una llengua és molt menys preocupant que la d'una espècie. Per què ha de ser més preocupant l'extinció de l'os panda que la de llengües com ara l'eyak o l'ubikh? S'han fet estudis sobre aquesta qüestió, comparant la biodiversitat amb la diversitat lingüística al món.¹⁴

¹⁴ BASTARDAS I BOADA, Albert. *Diversitats: Llengües, espècies i ecologies*. Barcelona: Empúries, 2004.

Biodiversitat i diversitat lingüística

La teoria de Crystal¹⁵ diu que els arguments a favor de la biodiversitat són extrapolables al món de les llengües. L'ecosistema es basa en xarxes de relacions on el dany produït a qualsevol dels elements que el formen pot ocasionar danys impredecibles a la resta d'elements. Això també podria passar a les llengües. La situació d'una llengua pot tenir un impacte positiu o negatiu, negatiu en aquest cas, damunt les llengües que l'envolten. D'altra banda, la diversitat és necessària per a l'evolució, atès que els ecosistemes més forts són també aquells que són més diversos.

Altres arguments, potser més poètics, comparen aquesta biodiversitat amb un jardí. Imagineu-vos que anéssim a tots els jardins del món i arreu trobéssim només margarides de color blanc. Veure aquests jardins seria monòton i poc plaent. Passa el mateix amb les llengües: ha d'haver-hi diversitat lingüística.

La mort d'una llengua suposa una gran pèrdua perquè, juntament amb aquesta, es perd tot el saber que hi estava vinculat. Les cultures es transmeten a través de les llengües, i les llengües reflecteixen la història de les persones que les han parlades. La diversitat lingüística, per tant, no és pas menys important que la biodiversitat.

Conclusions

Les llengües expressen identitat, són repositoris d'història i contribueixen a la suma del coneixement humà.

És difícil saber el nombre exacte de llengües que hi ha al món perquè hi ha factors, sovint allunyats de la lingüística, que en dificulten la identificació.

¹⁵ CRYSTAL, David. *La muerte de las lenguas*. Madrid: Cambridge University Press, 2001.

Segons els entesos, la xifra actual supera les 7.000 llengües, però a finals de segle només en quedarà la meitat. Aquest pronòstic esfereïdor es basa en el fet que moltes llengües són parlades per un petit nombre de persones, en alguns casos per unes desenes de parlants.

Les raons que poden motivar l'abandó d'una llengua són diverses: la destrucció física de la comunitat; una crisi ambiental; un antagonisme actiu per part de grups polítics o polítiques lingüístiques concretes, i, la causa més comuna, la dominació cultural i econòmica d'altres llengües amb més prestigi o més poderoses. Qualsevol que en sigui el motiu, però, el resultat sempre serà el mateix: quan es perd una llengua, es perd un recurs inigualable de la humanitat.